

Izvorni znanstveni rad
UDK: 811.163.42'255:27.234:
003.349.1:003.349

Tanja Kuštović

JEZIK U NOVOM TESTAMENTU U ODNOSU NA JEZIK U LEKCIONARU BERNARDINA SPLIĆANINA I NJEGOVO ODNOSIJE PREMA SREDNJOJEZIČNOM RAZDOBLJU

Cilj istraživanja je utvrditi je li tekst *Prva Pavlova poslanica Korinćanima* (13, 1-13) otisnut u protestantskom glagoljskom *Novom testamentu* nastao na temelju istoimenog teksta otisnutog u latiničkom *Lekcionaru Bernardina Splićanina* s obzirom na u znanosti postojeće tvrdnje da je *Lekcionar Bernardina Splićanina* bio uzor za tekstove u *Novom testamentu*. Drugi cilj bio je ustanoviti je li jezik tog teksta sukladan jeziku na hrvatskim prostorima u srednjojezičnom razdoblju. Analize su napravljene komparativnom metodom u kojoj se uspoređuje jezik tekstova na grafijskoj, fonološkoj, morfološkoj i leksičkoj razini te se ustanovljava koje razlike među tekstovima postoje. Nakon određivanja oblika na morfološkoj se razini uspostavlja odnos prema stanju u srednjojezičnom razdoblju. Na temelju toga donosi se zaključak o tome je li *Lekcionar Bernardina Splićanina* poslužio kao predložak proučavanom tekstu te koliko jezik proučavanog teksta odskakače od srednjojezičnog razdoblja.

Ključne riječi: fonologija, morfologija, leksik, srednjojezično razdoblje

1. Uvod

U 16. stoljeću reformacija se raširila po velikom dijelu Europe i dolazi u hrvatske krajeve, iz smjera Koruške, Njemačke, Venecije i Trsta. Reformacija zahvaća sve krajeve Hrvatske, ali se jače razvila na njezinim rubnim dijelovima. U hrvatskoj znanosti reformatorski pokret se često naziva protestantizam. Reformacija je utjecala na razvoj mnogih narodnih jezika, potaknula je masovnije opismenjivanje što je omogućilo, uz ostalo, i čitanje i razumijevanje Svetog pisma. Naime, u tom vremenu glavni jezik vjere bio je latinski. Hrvatski glagoljaši u većini slučajeva ne znaju latinski te čitaju iz svojih glagoljskih misala (Bučar 1910: 26). Ovdje treba istaknuti da su glagoljaši u okviru Rimske crkve imali liturgiju na slavenskom jeziku i pismu (glagoljici) za koje od 13. stoljeća vjeruju da ga je stvorio Sv. Jeronim. Na taj su način koristili autoritet Sv. Jeronima kako im se slavenski jezik u liturgiji ne bi osporavao.

Govoreći o stanju hrvatskih liturgijskih knjiga Franjo Bučar, proučavatelj hrvatskih protestantskih djela konstatira:

Iako ne smijemo doslovce vjerovati sve, što piše tadašnji vatreni propagator protestantizma na slavenskom jugu, barun Ivan Ungnad, da od ono malo hrvatskih svećenika samo gđjekoji umije dobro čitati i tumačiti hrvatske knjige, a i tih ima vrlo malo, i to još zlo štampanih, ipak će biti ova žalosna slika kulturnoga stanja u Hrvatskoj donekle bar istinita. (Bučar 1910: 27)

Slično piše i Primož Trubar u Predgovoru prvog dijela slovenskog *Novog Zavjeta*:

Hrvati nemaju ni Biblije ni katekizma prevedenog na njihov jezik, osim misala i brevijara, koji su prije mnogo godina prevedeni, a još k tome nerazumno, da mnogi svećenici iz tih knjiga ne znaju ni čitati, a ne razumiju ni nedjeljna evanđelja. (Bučar 1910: 27)

Da to ne bi tako i ostalo, hrvatski protestanti odlučuju prevesti *Novi zavjet* na hrvatski jezik, te će upravo najvažnije djelo protestantske književnosti biti prijevod *Novoga testameta* (1562.–1563.) na hrvatski jezik. Knjiga je tiskana glagoljicom i ćirilicom, u Urachu, u Njemačkoj.¹ Ovdje napomenimo da jezik u glagoljskim knjigama protestanti nazivaju *hrvatskim jezikom* (njem. *Croatischen Sprache*), a u ćirilčkim knjigama nazivaju ga *srpskim jezikom* (njem. *Serbischen Sprache*). Protestanti su shvatili da staroslavenski jezik glagoljaških obrednih knjiga ima sličan status kao latinski jezik u romanskom svijetu. Zato su Sveto pismo, i ostale knjige, htjeli prevesti na jezik razumljiv svim čitateljima (Hrvatski protestantski pisci 2000: 13).

Dosadašnja jezična istraživanja protestantskih knjiga pokazala su da je prevoditeljima od velike važnosti bilo to da biblijski tekstovi budu narodu maksimalno razumljivi, ne samo narodu nego i hrvatskim popovima (Fancev 1916a: 153). Da bi takav prijevod uspješno obavili, namjeravali su pronaći starije hrvatske biblijske prijevode. No, pouzdanih podataka o tome da su oni do hrvatske Biblije zaista došli- nemamo. Ono što je poznato, to je da su se za vlastiti prijevod hrvatski protestanti poslužili s već postojećim njemačkim, latinskim i talijanskim tekstovima, a uz njih su upotrebljavali češki, poljski, hebrejski i mađarski tekst, te tekst Vulgate (Bučar 1910: 216). Uz to, hrvatski su prevodi-

¹ O tim je prijevodima napisana brojna literatura, sumirana uvelike u djelu Alojza Jembriha *Stipan Konzul i „Biblijski zavod“ u Urachu*. *Folia protestantica croatica*, sv. 1, Teološki fakultet „Matija vlačić Ilirik“, Zagreb, 2007. U knjizi čitatelj može pronaći mnogo naslova vezanih uz ovu problematiku.

telji imali i stare glagoljske knjige (Bučar 1910: 217). Bučar spominje i creskog fratra Nikolu Mojzesa koji se s protestantima pregovarao o Bibliji na hrvatskom jeziku. Međutim, ustanovljeno je da ta Biblija nije njegovo djelo, već je riječ o prijevodu kojeg je dao načiniti knez Bernardin Frankapan, dok je fra Mojzes bio samo jedan od njenih prepisivača. Biblija se čuvala u nekom samostanu na otoku Rabu. Nakon raznih peripetija vezanih uz tu Bibliju, od nje se izgubio svaki trag (Bučar 1910: 69-70). Franjo Fancev je ustanovio da je „... jezik hrvatskih protestantskih knjiga uglavnom primorski i istarski govor čakavskoga narječja imajući bar u tragovima sve osobine starijih a i današnjih govora tih krajeva“ (Fancev 1916a: 158). Jezična istraživanja pokazuju da je upravo *Lekcionar Bernardina Splićanina* tiskan prvi put 1495. u Veneciji i pisan hrvatskočakavskim mogao biti jedan od predložaka *Novoga testamenta*. To je ustanovio slovenski profesor Ivan Polovič, uspoređujući Evanđelje sv. Mateja u prijevodu hrvatskih protestantskih izdanja s prijevodom crkvene redakcije i *Bernardinova lekcionara*. Uz njega, imali su uza sebe i neki stariji rukopis iz crkvenoslavenskog razdoblja (Polovič 1908: 56) Na temelju analize Polovič dolazi do zaključka da su dijelovi evanđelja sv. Mateja, koji dolaze u lekcionarima, uzeti uglavnom nepromijenjeni i u protestantska izdanja, ali su prevoditelji uz sebe imali crkvenoslavenski misal hrvatske redakcije i Trubarov slovenski prijevod latinske Vulgate iz 1557. godine. (Polovič 1908: 62) Pretpostavlja da je taj crkvenoslavenski misal hrvatske redakcije bio *Misal Pavla Modrušanina* iz 1528. godine. (Polovič 1908: 64) Pišući o jeziku u hrvatskim protestantskim knjigama, Bučar drži da te knjige možemo „...ubrojiti u čisto narodne čakavske spomenike 16. stoljeća. Mnoge osobine, koje nalazimo u drugim čakavskim spomenicima, naći ćemo i u tim knjigama“ (Bučar 1910: 214). Jezik, kojim je osobito Konzul upravljao, nije čisti istarski dijalekt, jer su ga Dalmatin i ostali korektori nadopunjavali i popravljali a u ono vrijeme bijaše još običaj, da su i sami slagari ispravljali i mijenjali jezik (Bučar 1910: 214).

2. Prva Pavlova poslanica Korinćanima (13, 1-13) u Lekcionaru Bernardina Splićanina (1495) i Novom testamentu (1563)

Za ovu ću priliku napraviti usporedbu *Prve Pavlove poslanice Korinćanima* (13, 1-13) iz *Novoga testamenta* (str. 39B-40A) i *Lekcionara Bernardina Splićanina* (str. 21-22) kako bih pokušala ustanoviti jesu li i neki drugi dijelovi, a ne samo dijelovi Matejeva evanđelja, preuzeti iz tog Lekcionara, odnosno koliko je ta pretpostavka o Lekcionaru Bernardina Splićanina kao predlošku

za Novi testament točna.² Kad govorimo o tom Lekcionaru, treba reći da uz ovo izdanje od 1495. godine postoje još dva izdanja: drugo izdanje koje je pripremio Benedikt Zborovčić 1543. godine, te treće izdanje iz 1568. godine. Ovo treće izdanje ne može ući u obzir kao predložak za protestantski *Novi testament*, budući da je objavljeno nakon što je *Novi testament* već izišao iz tiska. Ovdje je samo potrebno konstatirati da je Tomo Maretić u svom objavljivanju Lekcionara Bernardina Splićanina (Lekcionarij Bernardina Splječanina 1885) donio usporedbu s oba kasnija izdanja i pritom, što se tiče izdanja iz 1568. godine ustanovio da postoje velike razlike u odnosu na izdanje iz 1495. godine. S druge strane, između Lekcionara Bernardina Splićanina i Zborovčićevog izdanja istog Lekcionara, po Maretićevim usporedbama nema gotovo nikakvih razlika te je Maretićeva tvrdnja da je Zborovčićev Lekcionar samo ponovno otisnut Lekcionar Bernardina Splićanina, s vrlo rijetkim razlikama³ – točna. Potvrđuje to i sam Zborovčić koji piše, uz ostalo „... *počasmo po milosti božjoj napridkovati na ponovljenje svrhu rečenih pistuo i evangeli... kojigodi bude čitati ovoj ponovljenje novo...* (Lekcionarij Bernardina Splječanina 1885: VII) Nakon citiranja Zborovčićevog navoda u Lekcionaru, Tomo Maretić zaključuje: „Iz tih se riječi vidi, da Zborovčić nije sebi zadao drugi posao nego samo vjerno preštampati prvo izdanje, dok ništa ne veli, da je što mijenjao.“ (Lekcionarij Bernardina Splječanina 1885: VIII). Nakon usporedbe Prve Pavlove poslanice Korinćanima (13, 1-13) iz Novog testamenta (Novi testament II. dio, 1563, izd. iz 2015: 39B-40A) i Lekcionara Bernardina Splićanina (izd. iz 1885: 21-22) usporedit ću jezične oblike s čakavskim i štokavskim obrascima iz srednjojezičnog razdoblja (od 16. do početka 18. st.), te vidjeti postoje li među njima bitne razlike ili se protestantska rješenja podudaraju s onim što je napisano na hrvatskom prostoru 16. stoljeća.

² Ovdje treba reći da je analiza napravljena uz pomoć programa koji je osmišljen na projektu *Jezik izdanja hrvatske protestantske tiskare u kontekstu književnojezičnih smjernica XVI. st.* koji vodi dr. sc. Mateo Žagar a financira ga *Hrvatska zaklada za znanost*. (šifra projekta: IP-2014-09-6415) na kojem sudjeluju pod vodstvom Matea Žagara još i Vera Blažević Krezić, Blanka Ceković, Stjepan Damjanović, Ivana Eterović i Tanja Kuštović.

³ „A da je drugo izdanje samo preštampano prvo, to se još jače potvrđuje, ako isporodimo oba izdanja. (...) Ja sam isporodjivao takodjer oba izdanja (...), ali ne mogu reći, da u jeziku nema baš nikake razlike medju njima; ako i jesu take razlike rijetke ali opet se mogu potvrditi.“ (Lekcionarij Bernardina Splječanina 1885: VIII). Ovdje je još važno napomenuti da jezična istraživanja koje je provodio Vuk Tadija Barbarić pokazuju da Zborovčićevo izdanje ipak nije samo prijepis (Barbarić: 2017)

Lekcionar Bernardina Splićanina, 1495. (str. 21):

1. Bratjo, Ako bih jazici človičaskimi govoril, a/i: angel-
2. skimi: a milošće nímajući: učiněn sam kakono mi-
3. do, ko zuči: ali cinbal ki tutne: I ako bih imil proročastvo⁴
4. i da bih znal fsaka otajna i oda fsega umitelstvo i ako imi-
5. i budu svaršenu viru po taj put, da bih činil gore primisti-
6. ti, a milošće nímati budu, nisam ništare: I ako razdiļu na
7. jidenje ubozih fse moje blago i ako podam kip moj za lu-
8. ba/božju na sažganje, a milošće nímati budu, ništare meni
9. ne prudi: Milošća podnosita jest i dobrostiva⁵ jest. Miloš-
10. ća nikogare ne navidi. ne čini nepravedno, ne oholi se. nije
11. ponosita ne išće ka ňeje jesu: ne sardi se, ne misli zlo, ne
12. veseli se nedostojstvu, da raduje se istini: svaka tarpi. sfa-
13. ka veruje sfaka dobra ufa. sfaka tarpi. Milošća s-
14. e nigdare ne upada. I/i se proročastva isprazne i/i jazici pri-
15. stanu, ili se umitstvo razruši: Jere nikim dilom znamo.
16. a nikim prorokujemo. A kada jure dojde. ča svaršeno jest
17. isprazni se ono, ča ni svaršeno. Dokle bih maļacat: govo-
18. rah kako maļacat. razumijah kako maļacat: mišļah
19. kako: maļacat: Da kada jure bih učiněn muž⁶: odvir-
20. goh⁷ ka bihu ditińska: Vidimo sada u zarcalu na priliku
21. a tada ćemo viditi lice s licem: Sada znam dilom a tada ću
22. znati. kakono sam i poznan: A sada pribivaju vira ufanje.
23. milošća. ova tri da najveća jest milošća.

Tekst Prve Pavlove poslanice Korinćanima (13, 1-13) koji je objavio Zborovčić gotovo u potpunosti odgovara Lekcionaru iz 1495. godine, s nekoliko iznimaka navedenih ovdje u natuknicama. Razlika je u riječi *dobrostina* u 9. retku koja kod Zborovčića glasi: *dobrostiva* te ovo Zborovčićevo rješenje možemo smatrati popraavljenom pogreškom. S druge strane, kod Zborovčića nalazimo u

⁴ Ovdje kod Zborovčića stoji: pročastvo

⁵ Zborovčić: dobrostina

⁶ Maretić ovo navodi kao pogrešku i piše: muž

⁷ Maretić ovo navodi kao pogrešku i piše: odvirgoh; u Zborovčiću stoji: odvargoh

3. retku *pročastvo* umjesto oblika *proročastvo* u Leksionaru iz 1495. godine. U tekstu je različita još riječ iz 14-15 retka: *odvirgoh* koju Maretić tumači kao pogrešku i na to mjesto stavlja *odvirgoh* dok kod Zborovčića kao rješenje nalazimo *odvargoh*. Za Maretićev prijepis još samo treba reći da on u svim riječima na mjesto vokalnog *r* stavlja to *r* bez popratnog vokala (*svršenu, trpi, zrcalu*) dok je i kod Zborovčića i u Leksionaru iz 1495. zabilježeno: *svaršenu, tarpī zarcalu*. Iz ovoga sa sigurnošću možemo reći da su oba izdanja gotovo ista (bar što se tiče ovog dijela teksta) te da je Zborovčićevo izdanje ponovljeno izdanje Leksionara iz 1495. godine.

Kao što je ranije rečeno, slovenski filolog Ivan Polovič je utvrdio da su hrvatski protestanti kao predložak za izdanje Novog testamenta koristili i Leksionar Bernardina Splićanina. Analizirajući tu Polovičevu usporedbu Mateo Žagar je istaknuo da

...je Polovič radio na tekstu Matejeva evanđelja i donio nekoliko primjera nesumnjiva podudaranja s izdanjem *Zborovčićeva leksionara*, i to na ovim mjestima: I, 20-21; IV, 3-6; VI, 24-25; XVII, 1-4. Nažalost, nije iznio preciznije podatke kolika je sličnost na cjelokupnom planu, odnosno koliki je zapravo omjer između sličnosti i razlika, iako je ta procjena od presudne važnosti za procjenu stupnja oslanjanja na ovaj predložak... (Žagar 2018: 5)

Možemo reći da su iz Bernardinova *Leksionara* hrvatski prevodioci uzeli neka rješenja doslovce dok su druga ispravljali po staroslavenskom ili Trubarovu prijevodu ili po Vulgati. (Bučar 1910: 217) Ovom svojom usporedbom na primjeru Pavlove poslanice Korinćanima pokušat ću utvrditi jesu li rješenja u tekstu koji se čita prilikom ženidbe (što znači da je tekst relativno često u upotrebi) ista kao i u Leksionaru iz 1495. ili podudarnost nije tako velika kao što je to u onoj mjeri na primjeru Matejeva evanđelja koje je analizirao Polovič. Pišući o Matiji Živčiću, hrvatskom protestantskom prevoditelju i propovjedniku, Franjo Bučar navodi da je on, zajedno s Ivanom Fabijanićem preveo i pregledao „epistole sv. Pavla na Rimlane, Korinćane i Galatejce“ (Bučar 1910: 205-206) te iz toga mogu zaključiti da njima dvojici „pripada“ prijevod teksta koji će se analizirati (Pavlova poslanica Korinćanima). U tekstu će se u natuknicama pokazati razlike u odnosu na Leksionar Bernardina Splićanina iz 1495. godine.

U II. dijelu Novog testamenta iz 1563. godine ta poslanica glasi ovako:⁸

⁸ U natuknicama je iza uglate zagrade navedena razlika sa Zborovčićevim izdanjem Leksionara Bernardina Splićanina.

Pavlova Poslanica Korinćanima (39b-40a):

1. Ako bihъ êzici človičaskimi govorilъ, i⁹
2. an'jelskimi, a lubave¹⁰ ne imijuči¹¹: učinên'
3. jesam¹² kako¹³ mido ko zuči, ali cimbal' ki tutnê.
4. I ako bih' imel'¹⁴ proročastvo i da bih' znal' vsê
5. otaina¹⁵. I vsako umitêlstvo¹⁶. I ako imel' budem¹⁷
6. vsu Veru¹⁸ po tae put', da bih' gori premêçal'¹⁹,
7. a ljubave²⁰ imel' ne budem'²¹, ništare nisam²². I
8. ako razdam²³ vse imen'je²⁴ moe v piču²⁵ ubozim²⁶: I ako
9. dam²⁷ têlo moe²⁸ tako da gorêl' budem'²⁹, a ljubav=³⁰
10. ve³⁰ imel' ne budem'³¹, ništar' mi³² ne prudi. Ljubav'³³

⁹ i] a/i

¹⁰ lubave] milošće

¹¹ ne imijuči] n/majuči

¹² učinênъ jesamъ] učinên sam

¹³ kako] kakono

¹⁴ bih' imel'] bih imil

¹⁵ vsê otajna] fsaka otajna

¹⁶ vsako umitêlstvo] oda fsega umitelstvo

¹⁷ imel' budem] imi/i budu

¹⁸ vsu veru] svaršenu viru

¹⁹ bih' gori premêçal'] bih činil gore primistiti

²⁰ ljubave] milošće

²¹ imel' ne budem'] n/mati budu

²² ništare nisam] nisam ništare

²³ razdamъ] razdi]u

²⁴ vse imen'je] fse blago

²⁵ v piču] na jidenje

²⁶ ubozim] ubozih

²⁷ damъ] podam

²⁸ têlo moe] k/r moi

²⁹ tako da gorêl' budem'] za ljubav/božju na sažganje

³⁰ ljubave] milošće

³¹ imelъ ne budemъ] nimati budu

³² mi] meni

³³ ljubav'] milošća

11. trpežljiva³⁴ e(st). Dobrotliva³⁵ est'. Ljubav³⁶ ne=
12. zavidi³⁷, ni nesramna³⁸, ne vznáša se³⁹, ni zabav=
13. na⁴⁰, ne išće svoga pruda⁴¹, ne razdraži se⁴², zlo
14. ne misli, ne radue se⁴³ nepravdê⁴⁴, a⁴⁵ radue se is=
15. tini: Vsa⁴⁶ podnaša⁴⁷, Vsa⁴⁸ verue, vsa ufa⁴⁹ vsa
16. trpi⁵⁰: Ljubav⁵¹ nigdar⁵² ne odpada⁵³, ili se proro=
17. častva isprazdne⁵⁴, ili êzici prestanu⁵⁵, ili se u=
18. mitêlstvo⁵⁶ razdruši⁵⁷: Jere nikimъ dêlom⁵⁸ znamo,
19. a nikimъ proroquemo. A kad⁵⁹ jure pride⁶⁰ ča svršeno⁶¹ jest,

³⁴ trpežljiva] podnosita

³⁵ Dobrotliva] dobrostiva

³⁶ ljubav'] milošća

³⁷ ne zavidi] nikogare ne navidi

³⁸ ni nesramna] ne čini nepravedno

³⁹ ne vznáša se] ne oholi se

⁴⁰ ni zabavna] nije ponosita

⁴¹ ne išće svoga pruda] ne išće ka ňeje jesu

⁴² ne razdraži se] ne sardi se

⁴³ ne radue se] ne veseli se

⁴⁴ nepravdê] nedostojstvu

⁴⁵ a] da

⁴⁶ vsa] svaka

⁴⁷ podnaša] tarpì

⁴⁸ vsa] fsaka

⁴⁹ vsa ufa] sfaka dobra ufa

⁵⁰ vsa trpi] fsaka tarpì

⁵¹ Ljubav'] Milošća

⁵² nigdar'] nigdare

⁵³ ne odpada] se ne upada

⁵⁴ isprazdne] isprazne

⁵⁵ prestanu] pristanu

⁵⁶ umitêlstvo] umitstvo

⁵⁷ razdruši] razruši

⁵⁸ dêlomъ] dilom

⁵⁹ kad'] kada

⁶⁰ pride] dojde

⁶¹ svršeno] svaršeno

20. tada to ča jest' od' dēla sprazdnit se⁶². Ka=
21. da⁶³ bēhъ⁶⁴ dite⁶⁵ govorah' kako dite⁶⁶, kako dite bih'
22. mudar'⁶⁷, kako dite mišljah'⁶⁸. Da kada jure bēh'
23. muž' stvoren'⁶⁹, sprazdnih'⁷⁰ ka bēhu⁷¹ ditinska.
24. Vidimo sada skroz' Zrcalo v priliki⁷². a onda ho=
25. ćemo⁷³ viditi licem' k licu⁷⁴. Ê⁷⁵ sada jedan del'
26. spoznam'⁷⁶, a sada prebivaju, vera⁷⁷, ufan'je, lju=
27. bav'⁷⁸, Ovo troe⁷⁹, da naiveča meu njimi⁸⁰ jest' lju=
28. bav'⁸¹.

Već na prvi pogled, bez da smo uopće pogledali leksik, fonologiju ili morfologiju, po broju razlika možemo vidjeti da je riječ o istom tekstu, ali ne može biti ni govora o tome da bi Lekcionar Bernardina Splitsanina iz 1495. godine, niti ponovljeno Zborovčičevo izdanje iz 1543. godine bili predložak protestantskom Novom testamentu.

⁶² tada to ča jest' od' dēla sprazdnit se] isprazni se ono, ča ni svaršeno

⁶³ kada] dokle

⁶⁴ bēhъ] bih

⁶⁵ dite] ma]acat

⁶⁶ dite] ma]acat

⁶⁷ kako dite bihъ mudarъ] razumijah kako ma]acat

⁶⁸ kako dite mišljah'] mišlah kako ma]acat

⁶⁹ bēhъ mužъ stvoreнь] bih učiñen muž

⁷⁰ sprazdnihъ] odvirgoh

⁷¹ bēhu] bihu

⁷² skroz' Zrcalo v priliki] u zrcalu na priliku

⁷³ onda hočemo] tada ćemo

⁷⁴ licemъ k licu] lice s licem

⁷⁵ Ê] *om.*

⁷⁶ jedan del' spoznam'] znam dilom a tada ću znati. kakono sam i poznan

⁷⁷ vera] vira

⁷⁸ ljubav'] milošća

⁷⁹ Ovo troe] ova tri

⁸⁰ meu njimi] *om.*

⁸¹ ljubav] milošća

Grafija i fonologija

S obzirom na to da je riječ o dva dokumenta od kojih je jedan otisnut glagoljicom, a drugi latinicom recimo da su se za pojedine glasove koristila različita rješenja – znak za poluglas kao grafem postoji u NT-u dok taj znak u LBS-u, naravno, ne postoji. Nadalje, neovisno o pismu, u LBS-u se bilježi popratni samoglasnik uz *r* kojeg u NT-u nema (*svaršen- svršen*), u LBS-u se za bilježenje glasa *v* upotrebljava *f* (*sfaka, fsaka*). Glavna je razlika u bilježenju *jata*. U Novom testamentu taj glas se grafijski bilježi ili je zamijenjen samoglasnikom *e* (*vera*), dok je u Leksionaru Bernardina Splićanina bilježen samoglasnik *i* (*imel/ imil; dělom' / dilom; vira*); ili *e* (*umitêlstvo: umitelstvo*). Ovdje još treba spomenuti epentetsko *d* koje nalazimo u NT-u (*isprazdne, sprazdnit se, razdruši*) a nema ga u LBS-u (*isprazne, isprazni se, razruši*).

Morfologija

Gledajući pojedina morfološka rješenja kod pojedinih vrsta riječi možemo vidjeti da se ona uglavnom podudaraju, odnosno tih je razlika veoma malo.

Imenske riječi

U Novom testamentu nalazimo akuzativ dok u LBS-u na istom mjestu nalazimo genitiv (zamjenice): *vsako umitêlstvo/ oda fsega umitelstvo*.

U primjeru: *v priliki/ na priliku* uočavamo da je u NT-u upotrijebljen lokativ, a u LBS-u akuzativ. Isto je i u primjeru ako razdam' vse imen' je moe *v piču/ na jidenje ubozim' / ubozih* dok u primjeru *ubozim' / ubozih* postoji razlika u upotrebi dativa i genitiva.

U primjeru: viditi licem' *k licu/ lice s licem* vidljiva je razlika u upotrebi dativa, odnosno instrumentala.

Kad govorimo o zamjenicama, razlika se svodi na odabir između naglašenog i nenaglašenog oblika zamjenice *meni/ mi*: ništar' *mi/ meni* ne prudi, pri čemu NT ima nenaglašeni dativ zamjenice *mi*, za razliku od LBS-a gdje na istom mjestu imamo naglašeni oblik te zamjenice *meni*. Zamjenica *vsaka (fsaka), svaka (sfaka)* zamijenjenja je zamjenicom *vsê, sva* u NT-u. Tome dodajmo da su zamjenice *njimi* i *ê* koje nalazimo u NT-u, u LBS-u izostavljene, ali i bez njih tekst je potpuno razumljiv (da naiveća *meju njimi* jest' ljubav' / da naiveća jest milošća; . Ê sada jedan del' spoznam' / znam dilom...)

Glagoli

U tvorbi 1. lica jednine prezenta u NT koristi se noviji nastavak *-m* za razliku od LBS-a koji ima stari nastavak *-u*: *budu/ budem, razdiļu/ razdamъ*. U trećem licu jednine prezenta nastavci su u gotovo svim primjerima isti- hrvatski. Iznimka od toga je jedino primjer *sprazdnit se* u NT. Na istom mjestu LBS ima *isprazni se*.

Različiti su načini izražavanja budućeg vremena. U jednom primjeru za tvorbu futura I. u NT se upotrebljava glagol čiji prezent ima futursko značenje, a za razliku od toga u LBS koristi se kombinacija glagola *htjeti* i infinitiva glagola: *spoznam/ ću znati*. NT koristi futur II. za razliku od LBS u kojem je upotrijebljen na istom mjestu futur I: *imel budem/ imiti budu*. Glagoli *biti* i *htjeti* u prezentu su u NT naglašeni (učinên *jesam, hoćemo* viditi), a u LBS su nenaglašeni (učinên *sam, ćemo* viditi). Negacija je u NT izražena pomoću čestice *ne*, a u LBS prefiksom *ni-*: *ne imijući / nimajući; imel ne budem/ nimati budu*.

Leksik

Leksičke su razlike među ovim tekstovima prilično velike, ali više bismo možda mogli govoriti o stilističkim razlikama. Ovdje su te razlike popisane po vrstama riječi.

Veznik *i, kako, a, kada* iz NT zamijenjen je veznikom *ali, kakono, da, dokle* u LBS-u.

Prilozi *nigdar; kad', onda* iz NT u LBS su zabilježeni prilozi *nigdare, kada, tada*.

Umjesto imenice *ljubav* u NT-u u svim je primjerima u LBS imenica *milošća*. Umjesto imenice *imenje* LBS ima imenicu *blago*. U NT nalazimo imenice *piće, tĕlo, nepravdĕ, dite*, a u LBS *ĵidenje, kip, nedostojstvu, maĵacat*. Ovdje još treba dodati i poneku razliku u sintagmi: *da gorĕl' budem'* (NT) / *na saĵganje* (LBS), te upotrebu brojne imenice *troe* u NT odnosno broja *tri* u LBS.

Pridjeve *trpreĵljiv, dobrotliva, zabavna* nalazimo u NT, a na istim su mjestima u LBS pridjevi *podnosit, dobrostiva, ponosita*.

Glagolska značenja izražena leksemima *zavidi, vnaša se, razdraĵi se, raduje se, podnaša, pride* koje nalazimo u NT u LBSsu zabilježena leksemima *navidi, oholi se, sardi se, veseli se, tarpĭ, dojde*.

Kad sve zajedno pogledamo, ne možemo reći da je jezik u LBS stariji od jezika u NT, premda je riječ o razlici od 68 godina. Naprotiv, NT koristi, premda vrlo rijetko, starije nastavke (*spraznit se*) koji ukazuju na potrebu da se tekst poveže s jezikom starijih vremena. Leksičke razlike, posebno dosljedna zamjena

leksema *milošća*⁸² iz LBS u leksem *ljubav* može ukazati na svjesnu i namjernu upotrebu tog leksema s namjerom da se ukaže na vlastiti prijevod, a na to nas mogu uputiti i sve ostale leksičke zamjene.

3. Jezična situacija u Pavlovoj poslanici Korinćanima u odnosu na obrasce iz srednjojezičnog razdoblja

Pogledajmo još kakva je razlika u upotrebi jezičnih oblika u Novom testamentu u odnosu na čakavske, štokavske obrasce iz srednjojezičnog razdoblja (od 16. do početka 18. st.). Ta će se analiza temeljiti na istraživanjima tekstova koje je predstavila Iva Lukežić u knjizi *Zajednička povijest hrvatskih narječja* (2015), te Boris i Martina Kuzmić u knjizi *Povijesna morfologija hrvatskoga jezika* (2015). Obje knjige prikazuju analize hrvatskih tekstova iz navedenog razdoblja. Premda je tekst Prve poslanice Korinćanima koji je uzet u analizu relativno kratak mislim da je ipak dovoljno velik da se ustanovi koliko su prevoditelji Novog testameta koristili oblike koji su u skladu sa stanjem u obrascima iz navedenog razdoblja.

Analiza pokazuje sljedeće.

Imenice

Imenice muškoga roda glavne promjene u nominativu jednine imaju očekivani nulti nastavak (*cimbal', muž'*) što je u skladu s nastavcima iz srednjojezičnog razdoblja. U tekstu je upotrijebljen genitiv jednine *pruda*, s nastavkom *-a* koji je uobičajen za te imenice u tekstovima iz toga razdoblja. U nominativu množine nastavak je *-i*, što je također u skladu s nastavkom *i* u čakavskim i u štokavskim tekstovima srednjojezičnog razdoblja.

Nominativ, akuzativ i vokativ imenica jednine srednjega roda su izjednačeni, imaju nastavak *-o* ili *-e* (*mido, proročastvo, tĕlo, zrcalo; imen'je, ufanje, dite*) a isto glase i u čakavskim i u štokavskim tekstovima. U lokativu jednine ove imenice imaju u NT-u nastavak *-u* (*v piću*) što također odgovara nastavku u čakavskim i štokavskim tekstovima iz srednjojezičnog razdoblja (Kuzmić 2015: 18, 52). U nominativu množine tih imenica nastavak je *-a* (*proročastva*), usklađen s nastavkom u čakavskim i štokavskim tekstovima srednjojezičnog razdoblja. Jedna se imenica javlja u instrumentalu jednine: *dilom* i to odgovara nastavku u srednjojezičnom razdoblju i kod čakavskih i kod štokavskih tekstova (Kuzmić 2015: 18, 52).

⁸² Petar Skok u *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* navodi značenja leksema ljubav: „amor, prijateljstvo, milost, milovanje“ (Skok 1988: 338)

Imenice ženskoga roda a-deklinacije u akuzativu jednine imaju očekivano nastavak *-u* (*veru*), kao i u čakavskim i štokavskim tekstovima srednjojezičnog razdoblja. U akuzativu množine taj je nastavak *-i* (*gori*). U čakavskim tekstovima taj je nastavak rijedak, češći je *-e* (Kuzmić 2015: 25), a u štokavskim tekstovima ga niti nema (Kuzmić 2015: 62). U dativu jednine upotrijebljene su dvije imenice: *nepřavdě* i *istini*, prva s nastavkom *-ě*, druga s nastavkom *-i*, u nominativu obje završavaju na *-a*. Nastavak koji nalazimo u tekstovima 16. st. i u čakavskim i u štokavskim je *-i*, tako da ovaj nastavak *-ě* možemo tumačiti ostatkom iz starocrkvenoslavenskog razdoblja. Lokativ jednine imenice prilika glasi v *priliki*, bez provedene druge palatalizacije. Kuzmić za nastavak *-i* navodi da je to uopćen nastavak iz srednjega vijeka (Kuzmić 2015: 26). Nalazimo ga i u čakavskim i u štokavskim tekstovima iz srednjojezičnog razdoblja.

Imenica ženskoga roda na konsonant *ljubav* sklanjala se kao imenica i- deklinacije. U genitivu jednine ona glasi u Novom testamentu *ljubave*. Taj nastavak *-e* dolazi iz v-deklinacije koja u ovom vremenu više ne postoji. U srednjojezičnom razdoblju taj je nastavak potvrđen u čakavskim tekstovima u riječi *matere* (Lukežić 2015: 69). S obzirom na to, možemo se složiti s tvrdnjom „da se iskonski nastavak *-e* konsonantske i v-promjene u dobro tradiranim tekstovima još uvijek čuva...“ (Gadžijeva i dr. 2014: 106) i sklona sam tvrditi da ovaj nastavak ne pripada, kad je riječ o ovom tekstu, čakavskom narječju nego jeziku crkvenoslavenskih tekstova. Ni autori Boris i Martina Kuzmić za ovu imenicu u genitivu jednine ne navode nastavak *-e* nego nastavak *-i* u čakavskim i u štokavskim tekstovima. (Kuzmić 2015: 24, 64)

Pridjevi

Pridjevi muškoga roda javljaju se u nominativu jednine: *mudar*, a *človičaskimi*, *anđelskimi* u instrumentalu množine s nastavkom *-imi*. U srednjojezičnom razdoblju uspostavlja se ranije započeti sinkretizam u DLI mn. Kad govorimo o pridjevima, treba dodati i dativ množine koji se javlja u tekstu i glasi *ubozim*, premda je zapravo riječ o popridjevljenoj imenici koja nastavak *-im* ima i u čakavskim i u štokavskim tekstovima iz srednjojezičnog razdoblja (Kuzmić 2015: 38, 78). Za pridjeve ženskoga roda nalazimo nekoliko primjera za nominativ jednine: *trpežljiva*, *dobrotliva*, *nesramna*, *zabavna*. U svim primjerima riječ je o neodređenom obliku pridjeva koji odgovara stanju u čakavskim i štokavskim tekstovima iz srednjojezičnog razdoblja (Lukežić 2015: 243). Od pridjeva srednjeg roda nalazimo samo jedan primjer u nominativu množine: *ditinska*.

Zamjenice

U tekstu se javljaju različite vrste zamjenica. Zamjenica u značenju *koji* javlja se u obliku *ki, ko, ka*. Riječ je o stegnutim oblicima zamjenice *koji, koje, koja*. Ta upitno- odnosa zamjenica javlja se su svim razdobljima čakavske i štokavske pismenosti (Kuzmić 2015: 35, 75) i u našem tekstu ona oblicima ne odstupa od stanja u srednjojezičnom razdoblju. Posvojna zamjenica *moe* javlja se u srednjem rodu u akuzativu, a zamjenicu *svoi* nalazimo u genitivu muškoga roda. Zamjenica *vsê, vse, vsu, vsako* također je u skladu sa stanjem u navedenom razdoblju. Zamjenica *ništare, ništar* rezultat je spoja zamjenice *ništa* i čestice *že* te je do oblika *ništare* došlo rotacizmom. U tekstu se ta zamjenica ne javlja u varijanti *ništo*, te je oblik *ništare* primjer za štokavski odabir⁸³. Za čakavske i štokavske tekstove Kuzmić ne navodi primjere, a Lukežić govori o toj zamjenici u staroslavenskoj paradigmi i tekstovima sa sjevernočakavskoga područja iz 14. stoljeća (npr. Žića svetih otaca: *ništa / ništare* u: Lukežić 2015: 256), te donosi potvrde kod dubrovačkih pisaca iz 16. stoljeća (*što, ništa* u: Lukežić 2015: 259). Zamjenicu *nikim* (instr. jd. mr.) posebno ne navode ni Lukežić ni Kuzmić. Međutim, u tekstu uz zamjenicu *ništa* nalazimo zamjenicu *ča* te nas takva situacija upućuje na to da su protestanti u svojim tekstovima nastojali uključiti i štokavske i čakavske osobine te tako osigurati razumljivost svojih tekstova na što većem teritoriju.

Glagoli

Nesvršeni prezent glagola *biti*, 1. lice jednine *jesam* očekivano je isti i u štokavskim i u čakavskim tekstovima srednjojezičnog razdoblja. I drugi glagoli u prvom lice jednine prezenta imaju nastavak *-m* (*budem, razdam, dam, spoznam*), a tako je i u čakavskim i štokavskim tekstovima. Glagoli koji se javljaju u 3. licu jednine prezenta imaju nastavak *-i* (*zući, prudi, zavidi, trpi, misli, razdruši*), *-e* (*išće, radue se, pride*), *-je* (*tutnê*) ili *-a* (*vznaša se, ufa, podnaša, odpada*) ovisno o konjugaciji kojoj pripadaju. Naravno, glagol *biti* u 3. licu jednine ima oblik *jest*, odnosno u negaciji: *ni* (nije). Svi nastavci potvrđeni su u čakavskim i štokavskim tekstovima srednjojezičnog razdoblja (Lukežić 2015: 353, 357). Iznimka je već spomenuti glagol *sprazdniti se* koji u Novom testamentu nalazimo u obliku *sprazdnit se*. U množini, u 1. licu nalazimo nastavak *-mo* (*znamo, prorokuemo, vidimo, hoćemo*). Ovdje uočavam da Lukežić ne navodi niti jedan primjer za 1. lice množine prezenta ni kod čakavskih ni kod štokavskih pisaca 16. stoljeća, dok

⁸³ O upotrebi skupne *čt-/št-* u protestantskim tekstovima pisao je Stjepan Damjanović (2014: 136).

Kuzmić navodi da je riječ o nastavku *-mo*, ali pritom ne navodi niti jedan konkretan primjer niti iz čakavskog niti iz štokavskog jezika. Od prezentskih oblika prisutno je u našem tekstu još treće lice množine s nastavcima *-e* (*isprazdne*) i *-u* (*prestanu, prebivaju*). To odgovara stanju u čakavskim i štokavskim tekstovima iz 16. stoljeća (Lukežić 2015: 353, 356)

Za imperfekt nalazimo nekoliko primjera: *govorah', mišljah'*, dok u aoristu nalazimo primjere *bih/ bêh, sprazdnih, bêhu*. To ne odstupa od stanja u čakavskim i štokavskim tekstovima srednjojezičnog razdoblja (Lukežić 2015: 353, 354).

Kondicional: *bih govoril, bih imel, bih znal, bih premêçal* odgovara kondicionalu kakvog nalazimo u čakavskih pisaca 16. stoljeća (Lukežić 2015: 353) i štokavskih pisaca 16. st. pri čemu se misli na dubrovačke pisce (Lukežić 2015: 354).

Futur II. Tvori se od prezenta glagla *biti* i l- participa: *gorêl budem*. Za čakavske tekstove Lukežić navodi tvorbu prezent glagla *biti* i infinitiv (*budete razgovarati, budete veliti*- Lukežić 2015: 353), dok za štokavske tekstove ne navodi niti jedan primjer. Kuzmić navodi da je za čakavske tekstove češća tvorba pomoću prezenta glagla *biti* i infinitiva, dok je tvorba pomoću prezenta pomoćnoga glagla *biti* i glagolskoga pridjeva radnog rjeđa (*budu sudili* u: Kuzmić 2015: 46). Po Kuzmiću isto vrijedi i za štokavske tekstove, s tim što je l- particip za muški rod ima nastavak *-o* (*budem pisao* u: Kuzmić 2015: 89).

Od participa potvrđen je aktivni particip prezenta: *imijući*. Takvi participi potvrđeni su u tekstovima čakavskih i štokavskih pisaca 16. stoljeća (*naslidujući* u Lukežić 2015: 353; *majući* u Lukežić 2015: 355) Potvrđen je i pasivni particip preterita: *učinên*. I njega nalazimo kod čakavskih pisaca 16. st. (*hvaljena* u Lukežić 2015: 353). Lukežić ne navodi primjere u štokavskom narječju, a ne navodi ih niti Kuzmić, ali govoreći o štokavskom jeziku donosi uopćenu tvrdnju „da se pasivni particip preterita tvori od infinitivne ili rjeđe prezentske osnove nastavcima *-n, -na...*“ (Kuzmić 2015: 91)

4. Zaključak

Na temelju uspostavljenih analiza možemo donijeti dva bitna zaključka. Prvi se odnosi na pitanje je li tekst Prve poslanice Korinćanima koji je otisnut u *Lekcionaru Bernardina Splićanina*, bez obzira je li riječ o prvom (latiničnoj inkunabuli iz 1495.) ili drugom (*Zborovčičevom* iz 1543.) izdanju bio jezični uzorak protestantima za istoimeni tekst u njihovom *Novom testamentu* (1563).

Morfološki gledano, rješenja između teksta u LBS i NT su gotovo podudarna, ali to nas ne bi trebalo iznenađivati s obzirom na to da je riječ o istom jeziku. Tu bismo prije mogli govoriti o stilističkim razlikama (npr. kod imenica u odabiru između dativa i instrumentala, ili kod zamjenica u odabiru između naglašanih i nenaglašanih oblika pojedinih zamjenica, a kod glagola o izboru između upotrebe futura II ili prezentskog oblika istog glagola). Ovdje ipak treba istaknuti da NT u 1. licu jednine prezenta kod svih glagola ima nastavak *-m* dok u LBS nalazimo stari nastavak *-u* (*budu*) i novi nastavak *-m* (*znam*) ali je nastavak *-m* rjeđe u upotrebi. Nastavci za treće lice jednine i množine su uglavnom u oba dokumenta hrvatski, premda u NT nalazimo i stari nastavak *-t* (*sprazdnit se*). Sve nam to govori da su protestanti u svoj jezik nastojali uključiti i starije i novije elemente, čineći ga tako prihvatljivijim što širem krugu čitatelja. Ako bismo zaključivali samo na temelju morfologije, tada je jezik LBS uz nekoliko iznimki jednak jeziku NT, naravno, kad je riječ o ovom malom uzorku. Međutim, kad u analizu uključimo leksik, tada vidimo da su razlike prilično velike, odnosno da postoje brojne zamjene leksema korištenih u LBS, pri čemu je najuočljivija u analizi spomenuta zamjena leksema *milošća* iz LBS leksemom *ljubav* u NT, a tu su i brojne druge leksičke zamjene. Upravo na temelju tih zamjena zaključujem da izdanja LBS nisu bila uzorom za istoimeni tekst koji je objavljen u NT. Iz toga proizlazi da je vjerojatnija tvrdnja koju donosi Bučar, da su Fabijanić i Živčić samostalno preveli te kao i neke druge tekstove. Takav zaključak svakako ne osporava tvrdnju Ivana Poloviča da je Leksionar Bernardina Splitsanina poslužio kao uzorak Novom testamentu za neke druge dijelove.

Drugi zaključak odnosi se na usporedbu jezika Prve poslanice Korinćanima u prema jeziku srednjojezičnom razdoblju. Na temelju te usporedbe možemo ustanoviti da jezik u navedenom tekstu odgovara jezičnom stanju u srednjojezičnom razdoblju. Pritom ne možemo reći da pretežu niti čakavski niti štokavski nastavci, jer su upotrijebljeni nastavci isti i u čakavskim i u štokavskim obrascima. Iznimka od toga je akuzativ množine imenica ženskoga roda gdje je u jednom primjeru upotrijebljen nastavak koji pripada čakavskom obrascu (*-i*), ali je u njemu rijedak. U iznimke treba ubrojiti nastavak za genitiv jednine imenica ženskoga roda *-e* koji pripada crkvenoslavenskom jeziku. Svi drugi nastavci koje nalazimo u analiziranom tekstu su zajednički i čakavskom i štokavskom narječju. Kad govorimo o zamjenicama treba spomenuti paralelnu upotrebu *ništo* i *ništa-re*. Takva upotreba također ne donosi prevagu niti na čakavku niti na štokavsku stranu te možemo govoriti o supostojanju čakavskih i štokavskih oblika. Upravo takvo korištenje oblika koji su zajednički i jednom i drugom narječju bio je cilj izdavača hrvatskih protestantskih knjiga – koristiti jezik koji će razumjeti mnogi.

Popis korištenih kratica:

LBS – Lekcionar Bernardina Splićanina

NT – Novi testament

Literatura

- Barbarić, Vuk-Tadija. 2017. *Nastajanje i jezično oblikovanje hrvatskih lekcionara*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Bratulić, Josip, ur. 2000. *Hrvatski protestantski pisci*. Vinkovci: Riječ.
- Bučar, Franjo. 1910. *Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Dalmatin, Anton i Stipan Konzul. 2015. *Novi testament II. dio 1563*. latinički prijepis glagoljskog izvornika. Zagreb: Adventističko teološko visoko učilište, Filozofski fakultet Sveučilište u Zagrebu, Školska knjiga.
- Damjanović, Stjepan. 2014. *Novi filološki prinosi*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Fancev, Franjo. 1916a. Jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. vijeka: Prilog historičkoj gramatici jezika hrvatskoga ili srpskoga, „Rad JAZU“ 212, 147–225.
- Fancev, Franjo. 1916b. Jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. vijeka: Prilog historičkoj gramatici jezika hrvatskoga ili srpskoga, „Rad JAZU“ 214, 1–112.
- Gadžijeva, Sofija; Ana Kovačević; Milan Mihaljević; Sandra Požar; Johannes Reinhart; Marinka Šimić; Jasna Vince. 2014. *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Staroslavenski institut.
- Jembrih, Alojz. 2007. *Stipan Konzul i „Biblijski zavod“ u Urachu*. Rasprave i građa o hrvatskoj knjižnoj produkciji u Urachu (1561.–1565.) i Regensburgu (1568.). Prilog povijesti hrvatskoga jezika i književnosti protestantizma. Zagreb: Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik“.
- Kuzmić, Boris; Martina Kuzmić. 2015. *Povijesna morfologija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Lekcionarij Bernardina Splječanina*, po prvom izdanju od god. 1495. 1885. Zagreb: JAZU.
- Lukežić, Iva. 2015. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 2. morfologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Filozofski fakultet u Rijeci, Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- Polovič, Ivan. 1908. Evangelij sv. Matevža v protestantskem glagolskem „Prvem delu Novoga Testamenta iz l. 1562“ U: „Trubarjev zbornik“. Fran Ilesič, ur. Ljubljana. Matica slovenska: 56–73.

Skok, Petar. 1988. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, knjiga druga, K-poni*, pretisak. Zagreb: JAZU.

Žagar, Mateo. 2018. Tipologija jezičnih razlika međunovozavjetnim tekstovima hrvatskih protestanata, u: *Verba volant – scripta manent Zbornik u čast akademika Stjepana Krasića O. P.* Vinicije B. Lupis, ur. Split. Sveučilište u Splitu: 845-864.

Summary

THE LANGUAGE OF THE *NEW TESTAMENT* IN COMPARISON TO THE LANGUAGE OF THE *LECTIONARY BY BERNARDIN SPLIČANIN* AND ITS RELATION TO THE 16TH CENTURY LANGUAGE

The research aim is to determine whether the *First Epistle to the Corinthians* (13, 1-13) printed in the Protestant Glagolitic *New Testament* was based on the text by the same name printed in the Latin *Lectionary by Bernardin Splićanin*, in view of the existing scientific theories which claim that the *Lectionary by Bernardin Splićanin* was a model for the *New testament* texts. Another goal was to establish whether the *Lectionary* language conforms to the one used in Croatian lands in the 16th century. Analyses were conducted by means of a comparative method on orthographic, phonological, morphological and lexical level in order to demonstrate the differences between the texts. Those were consequently compared, on morphological level, to the 16th century language. The results give insight into the conclusion whether the *Lectionary by Bernardin Splićanin* acts as the template for the researched text and the extent of its deviation from the 16th century language.

Key words: phonology, morphology, vocabulary, 16th century language

Članak preuzet iz zbornika radova *STUMAČENO PRAVO I RAZUMNO, Studije o jeziku knjiga hrvatskih protestanata 16. stoljeća*, Tanja Kuštović i Mateo Žagar (ur.), Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Adventističko teološko visoko učilište, str. 32-49.